

Külön kiemeljük Bakócz Tamás bolognai és ferrarai tartózkodásának adatait, s rámutatunk arra az érdekes mozzanatra (Piccolomini bíboros leveleiből), amely bizonyossá teszi, hogy Zrednai Vitéz János járt Olaszországban.

A kötetet kiegészíti az ismeretlen (incertae) egyetemeken fölavatott magyar doktorok jegyzéke. Megszerzi Veress Endre a kiadványt iratok és levelek gyűjteményével is. Elsősorban olasz tanároknak magyar maecenásaihoz vagy magyar tanulókhöz írt leveleiről (pl. Beroaldo Fülöp levele Bakócz Tamáshoz), diákoknak egymáshoz írt leveleiről (pl. Fortunatus Máté levele Saluzzo hg. padovai tanulóhoz), egy-egy diák (Brenner Márton, Alárdi Mihály) naplójáról van szó, de érdekelnek minket Rovetta följegyzései is Paulus Hungarusról, Fabinyi Dániel padovai sírfömlirata, Forgách Ferenc levele stb. — sok becses művelődéstörténeti adat lelőhelye mindez. Egy *Régi magyar Latin Verselek Tárá*t kezdi meg Veress Endre magyarok olaszországi latin verseinek közrebocsátásával: a közel kétíves gyűjteményben Hunyadi Ferencnek, Szamosközy Istvánnak latin rigmusai is szerepelnek s a sort Faludi Ferencnek a Nemzeti Múzeumban őrzött, *Omniarium* néven ismert füzetéből egy latin epigrammája rekeszti be. A kötet végén hatalmas bibliográfia és tárgy- és névmutató van. Az előbbi kapcsán fölvetjük a gondolatot, hogy milyen hasznos lenne egy, a nemcsak Olaszországban, hanem általában külföldön tanult magyarokról szóló magyar irodalomnak teljes bibliográfiája. Veress Endre címjegyzéke is mutatja, milyen gazdag az idevágó irodalmunk; a tudomány jó hasznát látná egy teljes áttekintésnek.

Veress Endre nagy életművét illő tisztelettel köszöntjük. Nem a buzgó történetírónak, nem a lelkes és ki nem fáradó búvárnak, hanem elsősorban e hatalmas kötetbe foglalt eredményeinek jár ki ezúttal ez a köszöntés.

GALOS REZSŐ.

*Otrokocsi Nagy Gábor: Református kollégiumi diák-irodalom a felvilágosodás korában.* Öntudatlan népiesség kéziratos gyűjtemény-irodalmunkban. Debrecen, Nagy Károly 1942. Nagy 8-r. 89 lap.

Munkájának első két fejezetében megismertet bennünket a szerző azokkal a szempontokkal, melyek őt a többi fejezet anyagának kiválasztásában vezetik. Az 1780. és az 1835. év közé eső időszak magyar szellemi életének egy sajátos darabkája érdekl. A főcímben „diák-irodalom”-nak, az alcímben „gyűjtemény-irodalom”-nak nevezi dolgozatának tárgyát, s e kifejezéseken azokat a kéziratos köteteket kell értenünk, melyeket református kollégiumi diákok írtak tele kedvükre való, ízlésüknek megfelelő szépirodalmi termékekkel. E legnagyobbbrészt verses szövegű termékeknek nemcsak összeírói, azaz másolói, hanem majdnem kivétel nélkül a szerzői is diákok voltak. Akadtak kiváló tehetségű költők is, de a többség természetesen nem ilyen volt, s különben

is a másolók nem érezték fontosnak a szerzőség kérdését, gyakran meg sem nevezték a szerzőt, az egyes darabok értéke közötti különbségek felől is aligha voltak tisztában.

A református kollégiumi diákok 1780 és 1835 közötti kéziratos szépirodalmi szöveggűjteményeit szerzőnk szerint az különbözteti meg a korábbiaktól, hogy a vallásos világnézet addigi zavartalan összhangja megbomlik, színeződik és erjesztőleg hatnak rá a felvilágosodás eszméi; a tanulóifjúság irodalmi érdeklődése is többoldalúvá, a kéziratos szöveggűjtemények anyaga vegyesebbé válik. Nemcsak dallamok szövegeiből, énekelni való nótákból, kántori rigmusokból áll ki többé az írott kötetek tartalma, hanem olvasásra szánt verses és prózai elbeszélő művekből is. Ezeket az összeírt költői termékeket népies szellem és előadásmód jellemzi, de nem mint tudatos irodalmi program, hanem mint a diákoknak hazulról hozott s a kollégiumban egymás közt továbbfejlődött ízlésbeli ösztönös meghatározottsága. Bizonyos tekintetben a népköltészetre emlékeztet ez a gyűjtemény-irodalom: a szerző neve gyakran ismeretlen, magán a szövegen a másoló változtatgat is. Viszont a kollégium felsőbb tagozatai olyan műveltségi tartalommal töltik meg a diákság lelkét, hogy lassanként kinő a kéziratos szöveggűjtés módjából, s fölébred benne az igazi, a nyomtatott irodalmi termékre irányuló igény. De ezzel le is zárul a szerzőnket most érdeklő korszak. Az 1835 előtti félévszázadban az állami cenzúra nagyon megnehezítette az új könyvek kinyomatását, a kollégiumi szigorú törvények pedig a megjelent szórakoztató könyvek nagyobb részének olvasásától is eltiltották a diákságot, — a kéziratos „gyűjtemény”-nek tehát megvolt a létjoga, szinte az egyetlen lehetséges életformája volt a diák-irodalomnak.

Érzik valami a tiltott gyümölcs édességéből abban a buzgalomban, mely e kéziratos antológia-félek összeíróit jellemezte (volt olyan diákifjú, aki kilenc 4-rét alakú vaskos kötetre terjedő költői olvasmányanyagot írt össze), viszont e másoló diákok részéről is megnyilvánult e kéziratos gyűjteményekben valami ösztönös tiltakozásféle az irodalmi ízlésnek azon modern, magasabbrendű, Nyugateurópa felől érkező fajtája ellen, melynek nagy tudatosságú és lángoló buzgalmú szószólója és képviselője éppen ebben a félévszázadban Kazinczy volt. A kézzel másolt diákirodalom művészi színvonal tekintetében messze elmaradt Kazinczynak és író-híveinek munkái mögött, de azért jótékony szerepe is volt nyelvünk és irodalmunk fejlődésében. Az újítók túlságos merészségével szemben mintegy a szükséges ellensúlynak bizonyult az öntudatlan népiességnek az az eszme- és forma-készlete, az az ízlésbeli szívós hagyomány, mely a magyar irodalom felvilágosodáskori megújítása idején az olvasni szerető magyar emberek megszervezetlen tömegeit — mondhatni — túlnyomó többségükben jellemezte. Ez a kéziratos diákirodalom önmagában véve talán inkább csak tehetetlenségi nyomatéknak mondható a Kazinczy rohanni vágyása ellenében, de erre is szükség volt a szerencsés kiegyensúlyozódás érdekében. Legnagyobb-részt nem is nyomtatott könyvekből gyűjtötték anyagukat a másoló diákok, — s mikor saját költői szerzeményeik számára megnyílt a ki-

nyomatás lehetősége, ez a változás már halálát is jelentette a „gyűjtemény-irodalom” szóban forgó időszakának. Az 1830-as években a két legnépesebb magyar református kollégiumban, a debreceniben és a sárospatakiiban már önképzőtársulattá szervezkedhetik a tanulóifjúság, és a diák-szerzők műveiből nyomtatott gyűjtemények jelenhetnek meg.

Kézírtos gyűjtemények az említett félévszázadban nagy számmal keletkeztek; csak a debreceni és a sárospataki kollégium életkeretében meghaladta számuk a százat. Gondosan fel kellene kutatni a még meglevő példányokat, s érdemes volna megállapítani művelődéstörténeti szerepüket. Hiszen a másoló diákokból vidéki lelkipásztorok, rektorok, kántorok lettek, gyűjteményüket magukkal vitték, továbbfolytatták, s másokkal is közölték. Otrokocsi Nagy Gábor harminc ilyen kézírtos gyűjteményt tanulmányozott át, s ilyen fejezet-címek alatt ismerteti tartalmukat: A „Hatvani életéből fennmaradt töredékek”, „A csökmei sárkányhúzás”, A „Mennyből jött levél” és adoma-rokonai, Énekelt versekből lett olvasmány-szövegek, Népies dal- (ének-) költészet, Diákos-népies rokokó-lira, Összefoglalás. Fejtegetései okosak és értékesek. De éppen ez az érdemes, sikerült tanulmány érezteti át velünk, mennyire szükséges volna, hogy református kollégiumaink kézírtos diák-irodalmának java-termése, vagy valamilyen szempontból nagyon jellegzetes, és a jóízlés törvényeivel összeférő részei megjelenjenek kritikai szövegkiadásban, illetékes szakemberek magyarázataival.

ZSIGMOND FERENC.

*Szaunder József: Faludi Udvari Embere.* Pécs, 1941. 8-r., 66 l.

Faludi költői alkotásainak jelentőségét máig sem méltányolták eléggé. Volt szó népiességéről, keresték kapcsolatát a német gálans költészettel s ismeretes erős hatása az énekelt németes dal úttörőire, Révai Miklósról és Verseggy Ferencre: első kísérleteiknek az ő példája adta igazi dalszerűségét. Énekeskönyveink legtöbbször a múlt század első tizedeiben is ritkán hiányzik egy-egy költeménycsokra: majdnem mindig ugyanaz a 8—10 verse. Dalköltészetének nemcsak ritmusa, hanem frazeológiája is példaadó volt. Minderről még ezután várunk részletesebb és hívebb képet. Líránk történetében bizonyosan fontosabb hely jár ki neki, mint aminőben eddig része volt. Prózáját azonban eddig is, már Toldy Ferenc óta, kellően megbecsülték, Faludit Pázmány után régi irodalmunk legkiválóbb stílusztípusának ismerték s ritmikus mondat-szövegeitől magyarosságáig, zamatos szólásaitól hajlékony, sima előadásáig minden kiválóságát dicsérik. Tárgyi szempontból is vizsgálták alkotásait. Szaunder Józsefnek a doktori értekezések átlagát jól túlhaladó tanulmánya részben ez utóbbiakat egészíti ki, részben Faludi munkáit eszellemtörténeti módszerrel, új szempontokból vizsgálja. Rendszeres kutatással szép tárgyförténeti eredményekhez jutott. Megtalálta Gracian Boldizsár *Criticónjában* a *Megszerzés a mostani világról* és a *Nemes úrfi* hetedik közbeszédének eddig ismeretlen, olasz forrását s megmu-